

‘Paard liket taart’*

Een corpusonderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse
lidwoordsysteem bij een vroeg-tweetalig kind.

Universiteit Utrecht
Judith Gerrits - 6237436
Bacheloreindwerkstuk
NE3V19006
7,5 ECT
Scriptiebegeleider: Norbert Corver
Tweede lezer: Sterre Leufkens
Blok 4 – 16-6-2021

*Citaat tweetalige Kate (2;8)

Samenvatting

Lidwoorden horen tot de meestgebruikte woorden van de Nederlandse taal. Wanneer lidwoorden niet op de juiste manier gebruikt worden, valt dit direct op. Door de ogenschijnlijk willekeurige en onvoorspelbare aard van het Nederlandse lidwoord is de verwerving ervan voor zowel NT2-leerders als twee- en eentaligen een relatief lang proces. Mogelijk zit interferentie vanuit een andere taal dit proces nog meer in de weg. In deze studie is een casusstudie gedaan naar de ontwikkeling van het Nederlandse lidwoordsysteem door een Engels-Nederlandse vroeg-tweetalige in de leeftijd van twee tot drie jaar, om in kaart te brengen hoe en in welke volgorde het Nederlandse lidwoordsysteem verworven wordt. Dit is aan de hand van een corpusonderzoek onderzocht. In totaal zijn 514 uitingen uit 19 transcripten geanalyseerd. Het subject van het onderzoek was ten tijde van deze transcripten tussen de twee jaar en zeven maanden en drie jaar en drie maanden oud. De voornaamste resultaten van deze studie zijn: correct gebruik van het indefiniete lidwoord wordt eerder verworven dan van het definitieve lidwoord. Binnen het definitieve lidwoord wordt *niet-neuter* duidelijk eerder verworven dan *neuter*. Binnen het indefiniete lidwoord wordt correct gebruik van *niet-specifiek* eerder verworven dan van *specifiek* en correct gebruik van *presentatief* eerder dan *niet-presentatief*. Het generiek lidwoord wordt op deze leeftijd nog nauwelijks gebruikt en er lijkt geen voorkeur te zijn voor een bepaalde vorm. De resultaten van deze studie kunnen niet worden gegeneraliseerd, maar nodigen wel uit tot vervolgonderzoek.

Inhoudsopgave

<i>1. Introductie</i>	4
<i>2. Theoretisch kader</i>	5
Tweetaligheid	5
Het Nederlandse lidwoordsysteem	6
Het Engelse lidwoordsysteem	8
Lidwoordverwerving	9
Taalinvloed	10
<i>3. Methode</i>	11
Corpus	11
Coderen	12
<i>4. Resultaten</i>	14
Definiet en indefiniet	14
Specificiteit	15
Presentativiteit	15
Genericiteit	16
Speech borrowing	16
<i>5. Conclusie</i>	19
<i>6. Discussie</i>	21
<i>Referenties</i>	23
<i>Bijlage 1: Transcripten</i>	26

1. Introductie

‘Is het *de* meisje of *het* meisje?’, vroeg een docent tijdens een intakegesprek voor de opleiding journalistiek aan een jongen met een Marokkaanse achtergrond. ‘Mijn ervaring is dat mensen van Marokkaanse afkomst de lidwoorden nog weleens door elkaar halen’ (Kuiper, 2021). Deze ervaring komt niet uit het niets. Het Nederlands kent een lastig te doorgronden lidwoordsysteem. Dat wil zeggen dat het grammaticaal geslacht van nomina in veel gevallen willekeurig en onvoorspelbaar is (Van Emmerik c.s., 2009). Er zijn wel regels voor het kiezen van het juiste lidwoord, maar die kennen vaak uitzonderingen en zijn bij veel taalleerders niet bekend. Iemand die Nederlands leert, moet voor ieder nomen apart leren welk lidwoord erbij hoort (Van Emmerik c.s., 2009). De verwerving van het Nederlandse lidwoordsysteem is niet alleen moeilijk voor NT2-leerders, maar ook voor moedertaalsprekers van het Nederlands. De verwerving van het grammaticale geslacht duurt voor T1-leerders relatief lang. Vanaf de leeftijd van drie jaar wordt het niet-neuter lidwoord ‘de’ in 90 procent van de gevallen correct gebruikt. De verwerving van het neuter lidwoord ‘het’ laat echter langer op zich wachten door overgeneralisatie van ‘de’: zelfs op zevenjarige leeftijd wordt dit lidwoord slechts in 75 procent van de gevallen op juiste wijze gebruikt (Van Emmerik c.s., 2009).

Ook bij Engelse NT2-leerders komt overgeneralisatie van ‘de’ voor. Uit onderzoek van Unsworth (2008) blijkt dat langdurige intensieve blootstelling aan het Nederlands de verwerving van ‘het’ kan helpen bij zowel jonge als volwassen Engelse NT2-leerders. Dat wil zeggen dat langdurige intensieve blootstelling Engelse NT2-leerders kan helpen bij de syntactische regels van het Nederlandse lidwoordsysteem, namelijk dat een *Determiner Phrase* (DP) gevormd wordt door het juiste lidwoord aan een nomen te koppelen. Het lidwoordsysteem is echter meer dan syntaxis: ook semantiek maakt deel uit van dit systeem. In deze studie worden de semantische regels van het lidwoordsysteem, zoals specificiteit en genericiteit, aan het licht gebracht.

Er zijn weinig studies die de vroege taalverwerving van 2T1-leerders onderzoeken (Cuza & Guijarro-Fuentes, 2018). Om hierover meer te weten te komen onderzoekt deze scriptie de ontwikkeling van het Nederlandse lidwoordsysteem voor vroeg-tweetaligen in de leeftijd van twee tot drie jaar.

De opbouw van deze scriptie is als volgt. In hoofdstuk 2 worden tweetaligheid, het Nederlandse lidwoordsysteem en de verwerving hiervan besproken. Ook de onderzoeksvraag en deelvragen worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de methode, bestaande uit het gebruikte corpus, de wijze van coderen en de analyse van de data beschreven. Hoofdstuk 4 bestaat uit de resultatensectie. In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste resultaten en de bijbehorende conclusies op een rijtje gezet en als laatste wordt in hoofdstuk 6 gereflecteerd op dit onderzoek.

2. Theoretisch kader

Tweetaligheid

Tweetaligheid is een moeilijk te definiëren begrip, omdat het voor iedereen iets anders lijkt te betekenen. Een peuter wiens ouders beiden een andere taal spreken en die dus input van twee talen krijgt, wordt snel tweetalig genoemd, hoewel zijn vocabulaire in totaal misschien slechts 100 woorden bevat. Maar iemand die jaren een vreemde taal gestudeerd heeft en wiens vocabulaire in de vreemde taal misschien wel tien keer zo groot is als dat van de peuter, zal zichzelf wellicht het label ‘tweetalig’ niet geven, omdat hij de vreemde taal niet vloeiend spreekt, of omdat hij niet is opgegroeid met de taal.

Volgens Bloomfield (1984) is iemand tweetalig als diegene beide talen beheerst alsof het zijn of haar moedertaal is (Hoffmann, 1991). Een dergelijke *gebalanceerde tweetalige* is echter erg zeldzaam (Wei, 2007). Veel tweetaligen gebruiken afzonderlijke talen voor verschillende doeleinden die soms zodanig van elkaar verschillen dat een persoon in een bepaald domein een taal vloeiend spreekt, terwijl hij in de andere taal over dit domein niets kan zeggen. Daarbij is het mogelijk dat iemand twee talen vloeiend spreekt en begrijpt, maar in een van de talen niet kan lezen en schrijven.

Dat tweetaligheid geen eenduidige definitie heeft, kan echter ook voordelen hebben. Omdat er zoveel definities zijn, kan de onderzoeker kiezen welke het best bij zijn of haar doel past (Hoffmann, 1991, p. 18). Wei (2007) geeft 37 soorten tweetaligheid. Een aantal hiervan overlappen elkaar, zoals *equilingual* en *balanced bilingual*, maar zelfs als die eruit worden gehaald, blijven er veel soorten over. De definitie van tweetaligheid die het best bij dit onderzoek past, is *early bilingual*, oftewel vroeg-tweetalige.

Een vroeg-tweetalige is iemand die vanaf jonge leeftijd twee talen verwerft (Kupisch, 2018; Wei, 2007). De *age of onset* is in het geval van vroeg-tweetaligen vóór de leeftijd van zes jaar (Kupisch, 2018). Het op jonge leeftijd verwerven van twee talen kan op verschillende manieren. Zo kunnen de talen simultaan of sequentieel worden verworven. Bij een simultane verwerving (2L1)¹ worden de talen tegelijkertijd verworven. Een kind dat twee talen simultaan verwerft heeft dus twee moedertalen. Sequentiële verwerving (cL2)² houdt in dat de talen na elkaar worden verworven. Een kind dat twee talen sequentieel verwerft, heeft dus een moedertaal en een tweede taal. Wanneer een kind van nul tot drieënhalve jaar twee talen sequentieel verwerft, zal de verwerving echter overeenkomen met simultane verwerving. Tussen de drieënhalve en zes jaar zullen verschillen optreden tussen 2L1 en cL2. CL2's verwerven hun tweede taal voor een deel op dezelfde manier als (2)L1's³, maar lijken op andere gebieden weer meer op volwassen tweedetaalleerders (aL2)⁴, bijvoorbeeld op het gebied van grammaticaal gender (Meisel, 2016). Voor dit onderzoek is de taalverwerving van simultane vroeg-tweetaligen belangrijk.

Volgens Armon-Lotem en Meir (2019) is *relatieve blootstelling* aan de talen een betere voorspeller van verwerving dan *age of onset*. *Relatieve blootstelling* betreft de verhouding van blootstelling aan beide talen. Dit lijkt een betere voorspeller te zijn, omdat het naast de leeftijd waarop het kind te maken krijgt met beide talen, ook laat zien hoeveel het kind in contact komt met de talen.

Veel vroeg-tweetaligen krijgen van beide ouders input van een andere taal. Deze *one-parent-one-language*-strategie kan een goede manier zijn om het kind van gelijke blootstelling te voorzien, mits beide ouders evenveel tijd met het kind doorbrengen (Byers-Heinlein & Lew-Williams, 2013). De *one-parent-one-language-strategie* garandeert echter niet dat het kind opgroeit tot gebalanceerde tweetalige, aangezien de taal van een van de ouders vaak ook de taal van de omgeving is. Daardoor zal het kind, bijvoorbeeld als het naar school gaat, meer worden blootgesteld aan die taal.

¹ De afkorting 2L1 staat voor *two first languages*, oftewel twee moedertalen.

² De afkorting cL2 staat voor *child second language learning*, oftewel tweedetaalverwerving door kinderen.

³ De afkorting (2)L1 is een samensmelting van de afkortingen 2L1 en L1 en gaat dus over mensen met een of twee moedertalen.

⁴ De afkorting aL2 staat voor *adult second language learning*, oftewel tweedetaalverwerving door volwassenen.

Het Nederlandse lidwoordsysteem

Het Nederlandse lidwoordsysteem kent vier lidwoorden: *de*, *het*, *een* en \emptyset . Afhankelijk van geslacht, definitieitheid en getal worden deze lidwoorden toegekend aan nomina (Tabel 1).

Tabel 1

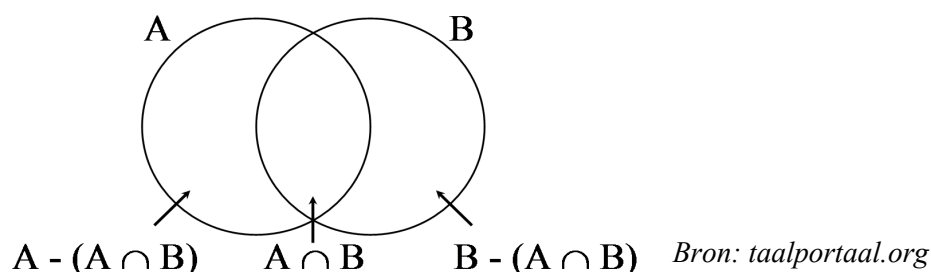
De Nederlandse lidwoorden.

		Enkelvoud	Meervoud
Definiet	Niet-neuter	De (hond)	De (honden)
	Neuter	Het (paard)	De (paarden)
Indefiniet	Niet-neuter	Een (hond)	\emptyset (honden)
	Neuter	Een (paard)	\emptyset paarden

Het lidwoord is in het Nederlands het hoofd van de *determiner phrase (DP)* en heeft een aantal functies (Bennis, 2000). Allereerst toont het lidwoord de definitieitheid van het nomen aan (Rozendaal & Baker, 2006). Om dit te demonstreren, wordt gebruik gemaakt van domein D in Figuur 1.

Figuur 1

Domein D.

Domein D representeert de belevingswereld van gesprekspartners. In een gesprek wordt bijvoorbeeld de volgende zin uitgesproken.

- (1) De hond zit op de grond.
 de/het Nsg: $|A \cap B| = 1$ & $A - (A \cap B) = \emptyset$

In voorbeeld (1) bestaat cirkel A uit alle honden in de belevingswereld van de spreker en de luisteraar. Cirkel B bestaat uit alle entiteiten die op de grond zitten in deze belevingswereld. De overlap tussen A en B ($A \cap B$), bestaat dus uit alle honden die op de grond zitten in dit domein D. In voorbeeld (1) wordt gebruik gemaakt van definitief lidwoord 'de' in combinatie met een *noun singular* (Nsg), oftewel enkelvoudig nomen: 'hond'. Dit laat zien dat de hond in kwestie bekend is in zowel de belevingswereld van de spreker als van de luisteraar. De hond zit dus in de overlap $A \cap B$. Gebruik van 'de' laat ook zien dat er geen onduidelijkheid bestaat over welke hond er precies bedoeld wordt.

Hieruit kan worden opgemaakt dat er verder in cirkel A geen honden voorkomen, op de hond in $A \cap B$ na. Oftewel: afgezien van $A \cap B$ is cirkel A leeg. Dat wordt als volgt weergegeven: ' $A - (A \cap B) = \emptyset$ '. Gebruik van meervoud verandert in principe niets aan deze weergave, zoals te zien is in voorbeeld (2).

- (2) De honden zitten op de grond.
de Npl: $|A \cap B| \geq 1 \ \& \ A - (A \cap B) = \emptyset$

Voorbeeld (2) laat zien dat er in de belevingswereld van de gesprekspartners slechts één set honden bestaat. Voor beide partijen is dus duidelijk welke honden er precies bedoeld worden. Gebruik van een indefiniet lidwoord verandert dit:

- (3) Er zit een hond op de grond.
een Nsg: $|A \cap B| = 1 \ \& \ |A - (A \cap B)| \geq 0$
- (4) Er zitten honden op de grond.
 \emptyset Npl: $|A \cap B| \geq 1 \ \& \ |A - (A \cap B)| \geq 0$

Voorbeelden (3) en (4) geven aan dat voor de gesprekspartners niet duidelijk is om welke hond of honden het gaat; in domein D bestaat meer dan een (set) hond(en), oftewel: ' $A - (A \cap B)$ ' is niet leeg.

Bij gebruik van een indefiniet lidwoord wordt vaak een nieuwe entiteit in het domein gepresenteerd. Het lidwoord heeft dan een presentatieve functie. Dit presenteren van een nieuwe entiteit gebeurt vaak aan de hand van expletief subject 'er', maar dit is geen vereiste:

- (5) Er scharrelt een egel door het gras.

Indefiniete lidwoorden kunnen specifiek of niet-specifiek zijn. Dat wil zeggen dat de referent een bepaalde entiteit is of dat de referent nog alles kan zijn wat aan de omschrijving voldoet (Broekhuis & Den Dikken, 2020c). Dit wordt gedemonstreerd aan de hand van de volgende voorbeelden:

- (6) Ik ga een nieuwe smartphone kopen.
Hij zit al in mijn winkelwagentje.
- (7) Ik ga een nieuwe smartphone kopen.
Even kijken welke ik zou willen.

In het geval van voorbeeld (6) heeft de spreker al een bepaalde smartphone op het oog en moet hij of zij er alleen nog voor betalen. In voorbeeld (7) weet de spreker nog niet welke smartphone hij of zij wil, dus 'smartphone' verwijst in principe nog naar alle typen smartphones in de wereld.

Over het ontstaan van de specifieke of niet-specifieke lezing bestaan verschillende meningen. Volgens May (1985) ontstaat de ambiguïteit van het indefiniete lidwoord door de verschillende bereiken die operatoren kunnen aannemen. In de specifieke lezing neemt de existentiële operator (een hond) een bereik over de andere operator (altijd) in de zin. Dit ziet er als volgt uit:

- (8) Er ligt altijd een hond op de grond.
 $\exists x$ (hond (x) & $\forall t$ (x ligt op de grond om tijd t))

De existentiële operator \exists heeft in voorbeeld (8) dus de universele operator \forall in zijn bereik. Er is een bepaalde hond en die ligt te allen tijde (voor alle waarden van t) op de grond. In de niet-specifieke lezing zit de existentiële operator volgens May (1985) binnen het bereik van de andere, in dit voorbeeld de universele operator, zoals in voorbeeld (9):

- (9) Er ligt altijd een hond op de grond.
 $\forall t \exists x$ (hond (x) & x ligt op de grond om tijd t)

In voorbeeld (9) ligt er nog steeds te allen tijde een hond op de grond, maar welke hond dat is, verschilt per keer.

Specificiteit speelt voornamelijk een rol bij indefiniete lidwoorden, maar ook nomina met een definitief lidwoord kunnen in bepaalde uitzonderlijke gevallen niet-specifiek zijn, zoals in voorbeeld 8:

- (10) Ik ben met de trein gekomen.

In de specifieke lezing van bovenstaand voorbeeld weet de luisteraar precies met welke trein de spreker op zijn bestemming aankwam. In de niet-specifieke lezing kunnen er verschillende treinen zijn geweest die de spreker naar zijn bestemming konden brengen, en is het niet belangrijk dat de luisteraar precies weet voor welke er gekozen is.

Naast de referentiële functie, kan het lidwoord ook een generieke functie hebben:

- (11) De giraffe heeft een lange nek.
 (12) Een giraffe heeft een lange nek.
 (13) Giraffen hebben een lange nek.

In alledrie de bovenstaande voorbeelden heeft de spreker geen specifieke (set) giraffe(n) op het oog, maar doelt hij op giraffen in het algemeen. Deze voorbeelden lijken op het eerste oog hetzelfde te betekenen, maar er is wel degelijk een verschil dat veroorzaakt wordt door de keuze van het lidwoord. Gebruik van het definitieve lidwoord in voorbeeld 11 leidt ertoe dat verwezen wordt naar de gehele diersoort of naar een stereotype giraffe. Door gebruik van een indefiniet lidwoord kan er niet verwezen worden naar de gehele diersoort, maar alleen naar de typische leden van die diersoort (Broekhuis & Den Dikken, 2020b). Dit verschil wordt gedemonstreerd aan de hand van de volgende voorbeelden:

- (14) De giraffe eet meestal de hoogste blaadjes van een boom.
 Over het algemeen eet de giraffe de hoogste blaadjes van een boom.
 *De meeste giraffen eten de hoogste blaadjes van een boom.
- (15) Een giraffe eet meestal de hoogste blaadjes van een boom.
 Over het algemeen eet de giraffe de hoogste blaadjes van een boom.
 De meeste giraffen eten de hoogste blaadjes van een boom.
- (16) Giraffen eten meestal de hoogste blaadjes van een boom.
 Over het algemeen eet de giraffe de hoogste blaadjes van een boom.
 De meeste giraffen eten de hoogste blaadjes van een boom.

De tweede lezing van bovenstaande voorbeelden is in voorbeeld (14) niet mogelijk, omdat het definitieve lidwoord dus een prototype aanduidt en van prototypen is er niet een meerderheid, zoals dat bij de typische leden in voorbeeld 15 en 16 wel het geval is.

Het Engelse lidwoordsysteem

Het Engels kent drie lidwoorden. Een definitief lidwoord voor zowel enkelvoud als meervoud: 'the', een indefiniet lidwoord voor enkelvoud: 'a' en een indefiniet lidwoord voor meervoud: 'Ø'. De functie van het Engelse lidwoord is veelal dezelfde als in het Nederlands: indefiniete lidwoorden worden voornamelijk gebruikt om nieuwe entiteiten in het domein D te presenteren (voorbeeld 17) en kan zowel specifiek als niet-specifiek zijn (voorbeelden 18 & 19), en definitieve lidwoorden worden

gebruikt wanneer de entiteit waarover gesproken wordt al bestaat in domein D (voorbeeld 20). Daarbij kan ook in het Engels het generiek lidwoord drie vormen hebben (voorbeelden 21 t/m 23): definitief enkelvoud, indefinitief enkelvoud en indefinitief meervoud (Snape, 2019).

- (17) A bird flew past the window yesterday
Er vloog gisteren een vogel langs het raam
- (18) I'm going to get a dog tomorrow
I have been on a waiting list for so long
Morgen krijg ik een hond
Ik sta al zo lang op een wachtlijst
- (19) I'm going to get a dog tomorrow
Do you think they will have any at the pound?
Morgen krijg ik een hond
Den je dat ze die hebben bij het asiel?
- (20) The children are on the playground
De kinderen zijn in de speeltuin
- (21) The zebra has stripes
De zebra heeft strepen
- (22) A zebra has stripes
Een zebra heeft strepen
- (23) Zebras have stripes
Zebra's hebben strepen

De Engelse en Nederlandse lidwoordsystemen lijken dus veel op elkaar. Het opvallendste verschil is dat het Engels geen geslacht kent. Het Engels heeft slechts een vorm van een definitief lidwoord: 'the', terwijl het Nederlands, zoals in Tabel 1 te zien is, onderscheid maakt tussen niet-neuter 'de' en neuter 'het'.

Lidwoordverwerving

Eentaligen en tweetaligen verwerven het lidwoordsysteem op dezelfde manier, maar tweetaligen lopen vaak een kleine vertraging op (Cornips & Hulk, 2008). Het verwerven van het lidwoord gebeurt in vier fasen (Hulk & Cornips, 2006). In het begin worden lidwoorden weggelaten. Vervolgens wordt in plaats van een lidwoord de vulklank /ə/ ingezet, hetgeen laat zien dat een kind weet dat er iets voor het nomen hoort. In de derde fase wordt 'de' gebruikt. In deze fase komt 'het' ook voor, maar minder vaak: 'de' wordt overgegeneraliseerd. Overgeneralisatie houdt in dat 'de' in veel gevallen wordt gebruikt waar 'het' gebruikt zou moeten worden. In de laatste fase worden beide lidwoorden op correcte wijze gebruikt. Fase 4 wordt volgens Hulk en Cornips (2006) pas op de leeftijd van zes jaar bereikt.

Wanneer een kind in de tweede fase van de lidwoordverwerving de vulklank /ə/ toepast, laat dit zien dat het de syntactische regel kent; het kind weet dat er iets lidwoordachtigs vooraf hoort te gaan aan een nomen. Verwerving van het lidwoord betreft echter niet alleen syntaxis, maar ook semantische regels (Lleó, 2006), bijvoorbeeld: wanneer en hoe gebruik je het generiek lidwoord? Het verwerven van dergelijke betekenisgerelateerde regels laat langer op zich wachten dan het verwerven van de syntactische regels.

Taalinvloed

Mensen die tweetalig opgroeien worden vaak gezien als twee eentaligen in één persoon. In deze kijk op tweetaligheid hebben de talen die een tweetalige kent geen invloed op elkaar. Volgens Grosjean (1989) klopt dit niet: tweetaligen maken de keuze welke taal ze zullen gebruiken in een gesprek, maar gebruiken soms nog aspecten uit hun andere taal. Dit kan op twee manieren gebeuren: ze kunnen *switchen* door een volledig woord of volledige zin uit de andere taal te gebruiken, en ze kunnen *speech borrowen* oftewel een woord uit de andere taal ‘lenen’ en het morfologisch of fonologisch aanpassen aan de taal waarin ze spreken (Grosjean, 1989).

Dit lenen van een woord uit de andere taal kan ook voorkomen in het gebruik van lidwoorden. Volgens Cornips en Hulk (2008) kan het lidwoordsysteem van de taal die naast het Nederlands verworven wordt, invloed hebben op de verwerving van het Nederlandse lidwoord. Omdat de lidwoordsystemen van het Engels en het Nederlands erg op elkaar lijken, ontstaat de verwachting dat dit voor tweetaligen weinig zal voorkomen. Of deze verwachting terecht is, zal in dit artikel onderzocht worden aan de hand van de volgende onderzoeksvraag:

Hoe ziet de ontwikkeling van het Nederlandse lidwoordsysteem eruit bij vroeg-tweetalige (Engels-Nederlandse) kinderen in de leeftijd van twee tot drie jaar?

Naast deze onderzoeksvraag zijn vijf deelvragen opgesteld, waaraan in dit onderzoek aandacht zal worden besteed.

1. In welke volgorde worden het definitieve en indefinitieve lidwoord verworven?
2. In welke volgorde worden het specifieke en niet-specifieke gebruik van het indefinitieve lidwoord verworven?
3. In welke volgorde worden het presentatieve en niet-presentatieve gebruik van het indefinitieve lidwoord verworven?
4. In hoeverre vindt gebruik van een generiek lidwoord al plaats?
5. In hoeverre wijkt het gebruik van het lidwoord af ten opzichte van het lidwoordsysteem in het volwassen Nederlands?

Bij deze onderzoeksvraag en deelvragen zijn de volgende hypothesen op basis van de besproken wetenschappelijke literatuur opgesteld. Allereerst is de verwachting dat zowel definitieve als indefinitieve lidwoorden al op de leeftijd van twee jaar en zeven maanden, de leeftijd van het onderzoekssubject in de eerste transcriptie, gebruikt worden. Bij gebruik van definitieve lidwoorden wordt verwacht dat ‘de’ overgegeneraliseerd wordt en dat ‘het’ dus minder voorkomt. Daarbij is de verwachting dat het indefinitieve lidwoord relatief vaker goed gebruikt zal worden dan het definitieve lidwoord, omdat het indefinitieve lidwoord simpelweg minder vormen kent. Bij gebruik van het indefinitieve lidwoord hoeft dus niet nagedacht te worden over welke vorm de juiste is: er is slechts een vorm. Er wordt verwacht dat de meestvoorkomende fout bij zowel definitieve als indefinitieve lidwoorden het weglaten van het lidwoord zal zijn (Hulk & Cornips, 2006). Verder is de verwachting dat het indefinitieve lidwoord voornamelijk in niet-specifieke context zal worden gebruikt en dat presentatief gebruik van het lidwoord meer voorkomt dan niet-presentatief gebruik, omdat deze vormen meer voorkomen in natuurlijke spraak (Broekhuis en Den Dikken, 2020a; 2020c). Als laatste wordt verwacht dat het generiek lidwoord weinig voorkomt, omdat gebruik van een generiek lidwoord een gesprek vereist dat niet aansluit bij de leefwereld van een twee- tot driejarige. De leefwereld van kinderen van deze jonge leeftijd bestaat immers uit specifieke entiteiten en personen en niet uit abstracte of algemene entiteiten zoals diersoorten.

3. Methode

Om antwoord te kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag en deelvragen wordt er in deze studie gebruik gemaakt van een corpusonderzoek.

Corpus

Het corpus dat hiervoor gebruikt wordt, is door Annick de Houwer opgesteld. Het is te raadplegen op de *ChilDes.talkbank.org*. Het corpus bestaat uit transcripten van negentien gesprekken van een uur met een meisje genaamd Kate. De gesprekken met Kate begonnen toen ze twee jaar en zeven maanden oud was, het laatste gesprek vond plaats toen ze drie jaar en drie maanden oud was. Deze jonge leeftijd maakt Kate erg geschikt voor onderzoek naar vroege taalverwerving en in dit geval vroege lidwoordverwerving.

Kate is door haar ouders tweetalig opgevoed sinds zij een week oud was. Haar vader spreekt Nederlands met haar, haar moeder Engels. De ouders gebruikten dus de *one-parent-one-language*-strategie. Kate woonde ten tijde van de transcripten in Antwerpen, maar ging naar een Engelse kleuterschool. De input die Kate kreeg staat in Tabel 2.

Tabel 2

Input Kate (overgenomen van: <https://chilDes.talkbank.org/access/Biling/DeHouwer.html>)

Soort input	Taal	Frequentie
Moeder	Engels	Gemiddeld 6 uur per dag
Vader	Nederlands	Gemiddeld 4,5 uur per dag
Grootouders (vaders kant)	Nederlands	Gemiddeld 5 dagen per maand
Oppas	Nederlands	Onregelmatig
Meeste visite	Engels	Gemiddeld 5 uur per week
Sommige visite	Nederlands	Onregelmatig
Meeste bezoekers	Engels	Gemiddeld 5 uur per week
Sommige bezoekers	Nederlands	Onregelmatig
Peers buiten school	Nederlands	Onregelmatig
Kleuterschool	Engels	Gemiddeld 20 uur per week
Speelgroep	Engels	3 uur per week
Televisie	Nederlands en Engels	Gemiddeld 1 uur per dag
Winkels	Nederlands	Korte perioden iedere dag

Coderen

Alle transcripten zullen worden geanalyseerd en de Nederlandse uitingen van Kate die een lidwoord (zouden moeten) bevatten worden gecodeerd aan de hand van een aantal eigenschappen. Het is mogelijk dat een eigenschap een andere onmogelijk of irrelevant maakt: wanneer een uiting indefiniet is, maakt het geslacht ervan voor het lidwoordgebruik niet uit en wanneer een uiting definiet is, kan deze niet *presentatief* of *niet-presentatief* zijn. Om die reden hebben de eigenschappen ‘Geslacht’ en ‘Presentativiteit’ een extra subcategorie gekregen die dit duidelijk maakt: ‘N.v.t.’. Alle taalkundige eigenschappen zijn te zien in Tabel 3. In Tabel 4 zijn de eigenschappen die te maken hebben met fouten te zien. Bij iedere categorie staat een voorbeeld van fout uit de desbetreffende categorie.

Tabel 3

Taalkundige eigenschappen en categorieën.

Eigenschap	Categorie
Geslacht	Niet-neuter
	Neuter
	N.v.t.
Getal	Enkelvoud
	Meervoud
Definietheid	Definiet
	Indefiniet
Specificiteit	Niet-specifiek
	Specifiek
	Niet-specifiek
Presentativiteit	Presentatief
	Niet-presentatief
	N.v.t.
Genericiteit	Referentieel
	Generiek

Tabel 4

Foutgerelateerde eigenschappen met categorieën en hypothetische voorbeelden waarbij de fout in cursief wordt weergegeven.

Eigenschap	Categorie	Voorbeeld
Juistheid	Correct	N.v.t.
	Incorrect	N.v.t.
Soort fout	Geen fout	Kijk! Daar staat een paard in de wei. Het paard eet gras.
	Weglaten	Kijk! Daar staat een paard in de wei. <i>Paard</i> eet gras.
	Foutief neuter	Kijk! Daar staat een paard in <i>het wei</i> . Het paard eet gras.
	Foutief niet-neuter	Kijk! Daar staat een paard in de wei. <i>De paard</i> eet gras.
	Foutief definitief	Kijk! Daar staat <i>het paard</i> in de wei. Het paard eet gras.
	Foutief indefinitief	Kijk! Daar staat een paard in de wei. <i>Een paard</i> eet gras.
Speech borrowing	Ja	Kijk! Daar staat <i>een horse</i> in de wei.
	Nee	Kijk! Daar staat een paard in de wei.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de analyses aan de hand van de in hoofdstuk 2 opgestelde deelvragen besproken. Tijdens het analyseren is onderscheid gemaakt tussen uitingen van voor het bereiken van de driejarige leeftijd en uitingen van na het bereiken van de driejarige leeftijd. Hiervoor is gekozen, omdat doorgaans data van kinderen vanaf drie jaar wordt geanalyseerd in onderzoek naar lidwoordverwerving. Er wordt echter minder gekeken naar data van kinderen jonger dan drie jaar.

In totaal zijn 514 gevallen van lidwoordgebruik geanalyseerd. De data is met behulp van een Pearson Chi-kwadraattoets en een Cramers V-toets geanalyseerd.⁵ De uitslag van de Chi-kwadraat wordt aangegeven met ' χ^2 '. De uitslag van de Cramers V wordt aangegeven met ' V '. Bij het toetsen van alle hypothesen is gebruik gemaakt van $\alpha = 0,05$. Dat houdt in dat de uitslag van een toets significant is, als de p -waarde kleiner is dan 0,05.

Definiet en indefiniet

Deelvraag 1 is: 'In welke volgorde worden het definitie en indefiniete lidwoord verworven?'. De statistische hypothesen die bij deelvraag 1 zijn opgesteld, zijn:

H0: Leeftijd heeft geen invloed op de verwerving van het definitie en indefiniete lidwoord.

H1: Leeftijd heeft wel invloed op de verwerving van het definitie en indefiniete lidwoord.

Er is een significant, maar zwak verband gevonden tussen leeftijd en definitie van het lidwoord, $\chi^2(8) = 32,862, p < 0,001, V = 0,253$. Dat houdt in dat leeftijd wel invloed heeft op definitie, maar slechts weinig. De nulhypothese, H0, wordt dus verworpen. Voor de leeftijd van drie jaar is 41,88% van het lidwoordgebruik indefiniet, waarvan 74,83% correct, en 58,12% definitie, waarvan 80,39% correct. Na de leeftijd van drie jaar is 41,72% van het lidwoordgebruik indefiniet, waarvan 86,96% correct en 58,28% definitie, waarvan 75,53% correct. In voorbeelden (24) en (25) zijn respectievelijk een correcte en een incorrecte definitie uiting door Kate te zien.

(24) Waar is de vis?
Transcriptie 021013, uiting 1201

(25) *Kun (.) kun kun een kikker der onder
Transcriptie 021013, uiting 614

Voorbeeld (25) is incorrect, omdat Kate hier een indefiniet lidwoord gebruikt, waar volgens de context een definitie lidwoord gepast was geweest. In voorbeelden (26) en (27) zijn respectievelijk een correcte en een incorrecte indefiniete uiting door Kate te zien.

(26) Een klein oor.
Transcriptie 021013, uiting 975

(27) *De kip!
Transcriptie 021013, uiting 1346

⁵ Een Pearson Chi-kwadraattoets wordt gebruikt om te zien of twee variabelen aan elkaar gerelateerd zijn. De uitslag van een Chi-kwadraattoets laat echter niet zien hoe sterk twee variabelen aan elkaar gerelateerd zijn. Daarvoor wordt gebruik gemaakt van een Cramers V-toets die de correlatie tussen twee variabelen aangeeft.

Voorbeeld (27) is incorrect, omdat Kate hier een defniet lidwoord gebruikt, waar volgens de context een indefniet lidwoord had moeten worden gebruikt.

Specificiteit

Deelvraag 2 is: 'In welke volgorde worden het specifieke en niet-specifieke gebruik van het indefniete lidwoord verworven?'. De statistische hypothesen die bij deelvraag 2 zijn opgesteld, zijn:

H0: Leeftijd heeft geen invloed op specificiteit van het indefniete lidwoord.

H1: Leeftijd heeft wel invloed op specificiteit van het indefniete lidwoord.

Er is een significant, maar zwak verband gevonden tussen leeftijd en specificiteit bij het indefniete lidwoord, $\chi^2(16) = 31,628, p = 0,011, V = 0,271$. Dat wil zeggen dat leeftijd weinig invloed heeft op specificiteit bij het indefniete lidwoord. De nulhypothese, H0, wordt verworpen. Voor de leeftijd van drie jaar wordt het indefniete lidwoord in 46,94% van de gevallen in een specifieke context gebruikt. Daarna is dit nog in 19,12% van de uitingen het geval.

Naast het verband tussen leeftijd en specificiteit is er ook gekeken naar het percentage correcte uitingen per categorie. Daar kwamen de volgende resultaten uit: van de niet-specifieke uitingen is 84,09% correct. Van de specifieke uitingen is dit 71,95%. In voorbeelden (28) en (29) zijn een correcte en een incorrecte specifieke uiting te zien.

(28) Een klein oor.
Transcriptie 021013, uiting 975

(29) *Kip!
Transcriptie 021013, uiting 1347

De uiting in voorbeeld (29) is incorrect, omdat hier een specifiek, indefniet lidwoord gebruikt had moeten worden, maar het lidwoord is in deze uiting weggelaten. In voorbeelden (30) en (31) zijn een correcte en een incorrecte niet-specifieke uiting te zien.

(30) Een lamppost!
Transcriptie 021114, uiting 179

(31) Kleintje?
Transcriptie 021114, uiting 337

De uiting in voorbeeld (31) is incorrect, omdat hier een lidwoord wordt weggelaten waar een niet-specifiek indefniet lidwoord gepast was.

Presentativiteit

Deelvraag 3 is: 'In welke volgorde worden het presentatieve en niet-presentatieve gebruik van het indefniete lidwoord verworven?'. De volgende statistische hypothesen zijn opgesteld bij deelvraag 3:

H0: Leeftijd heeft geen invloed op presentativiteit van het indefniete lidwoord.

H1: Leeftijd heeft wel invloed op presentativiteit van het indefniete lidwoord.

Er is een significant en middelmatig verband gevonden tussen leeftijd en presentativiteit, $\chi^2(8) = 28,031, p < 0,001, V = 0,370$. Dat wil zeggen dat leeftijd een gemiddelde invloed heeft op

presentativiteit. De nulhypothese, H_0 , wordt verworpen. Voor de leeftijd van drie jaar wordt het indefiniete lidwoord in 54,55% van de gevallen op een presentatieve manier gebruikt. Na de drie jaar is dit in 83,87% van de gevallen zo. Van de presentatieve uitingen is 84,92% correct. Van de niet-presentatieve uitingen is dit 67,12%.

In voorbeelden (32) en (33) zijn een correcte en een incorrecte presentatieve uiting te zien. In voorbeelden (34) en (35) zijn een correcte en een incorrecte niet-presentatieve uiting te zien.

- (32) Een klein lammeke!
Transcriptie 021114, uiting 620
- (33) *Biggetje.
Transcriptie 021114, uiting 643
- (34) Ee(n) lepel.
Transcriptie 030309, uiting 713
- (35) *Schaap!
Transcriptie 021114, uiting 683

Voorbeeld (33) is incorrect, omdat Kate hier het lidwoord weglaat, terwijl een presentatief, indefiniet lidwoord gebruikt had moeten worden. Ook bij voorbeeld (35) is wordt het lidwoord weggelaten. Hier had een niet-presentatief, indefiniet lidwoord gebruikt moeten worden.

Omdat er na de leeftijd van drie jaar een sterke daling van specifiek gebruik en van niet-presentatief gebruik van indefiniete lidwoorden is gevonden, is er onderzocht of deze ontwikkelingen samenhangen. Tussen de variabelen presentativiteit en specificiteit is echter geen significante correlatie gevonden, $\chi^2(4) = 8,402, p = 0,078, V = 0,140$. Het lijkt er dus op dat deze variabelen niet met elkaar in verband staan.

Genericiteit

Deelvraag 4 is: ‘In hoeverre vindt gebruik van een generiek lidwoord al plaats?’. De volgende statistische hypothesen zijn opgesteld bij deelvraag 4:

- H_0 : Er is geen verband tussen leeftijd en genericiteit.
 H_1 : Er is een verband tussen leeftijd en genericiteit.

Er is een significant, maar zwak verband gevonden tussen leeftijd en genericiteit, $\chi^2 = 16,962, p = 0,031, V = 0,182$. Dat wil zeggen dat leeftijd weinig invloed heeft op genericiteit in het lidwoordgebruik. De nulhypothese, H_0 , wordt verworpen. Vóór de leeftijd van drie jaar gebruikte Kate het generiek lidwoord in slechts .85% van de uitingen. Het indefiniet enkelvoud lijkt hier de voorkeur te hebben; dit wordt in twee van de drie gevallen gebruikt. Na de leeftijd van drie jaar komt het generiek lidwoord in 3,68% van de gevallen voor. Het indefiniet enkelvoud wordt hier evenveel gebruikt als het definitief meervoud (incorrect) en het indefiniet meervoud.

Speech borrowing

Deelvraag 5 is: ‘In hoeverre wijkt het gebruik van het lidwoord af ten opzichte van het lidwoordstelsel in het volwassen Nederlands?’. Om deze vraag te beantwoorden is eerst gekeken naar gebruik van *speech borrowing*. *Speech borrowing* komt immers niet voor in het volwassen Nederlands. Daarvoor zijn de volgende statistische hypothesen opgesteld:

H0: Er is geen verband tussen leeftijd en speech borrowing.

H1: Er is een verband tussen leeftijd en speech borrowing.

Er is een significant maar zwak verband gevonden tussen leeftijd en speech borrowing, $\chi^2(8) = 34,846, p < 0,001, V = 0,260$. De nulhypothese H0 wordt verworpen. Voor de leeftijd van drie jaar vond *speech borrowing* in 7,69% van de gevallen plaats waar dit na de leeftijd van drie jaar in 14,72% van de gevallen voorkwam. Een voorbeeld van *speech borrowing* is te zien in voorbeeld (36).

(36) Da(t) (i)s ook een duck!
Transcriptie 021114, uiting 719

Om deelvraag 5 verder te beantwoorden is in Tabel 5 te zien hoe vaak een soort fout gemaakt is voor en na het bereiken van de driejarige leeftijd.

Tabel 5

Frequentietabel voor gemaakte fouten voor en na de leeftijd van drie jaar, opgedeeld in definiert en indefiniert.

Leeftijd	Definietheid	Soort fout						Totaal
		Geen fout	Weg-laten	Foutief neuter	Foutief niet-neuter	Foutief definiert	Foutief indefiniert	
Voor 3 jaar	Definiert	164	6	2	28	4	0	204
	Indefiniert	110	36	n.v.t.	n.v.t.	0	1	147
	Totaal	274	42	2	28	4	1	351
Na 3 jaar	Definiert	71	4	3	12	4	0	94
	Indefiniert	60	8	n.v.t.	n.v.t.	0	1	69
	Totaal	131	12	3	12	4	1	163
Totaal		405	54	5	40	8	2	514

In Tabel 5 is te zien dat het lidwoord, zowel definiert als indefiniert, in de meeste gevallen op correcte wijze gebruikt wordt. Gebruik van het lidwoord gaat in 78,79% van de gevallen helemaal goed. Zowel voor als na het bereiken van driejarige leeftijd is de meestgemaakte fout het weglaten van het lidwoord. Voor de leeftijd van drie jaar wordt deze fout relatief vaker gemaakt dan na het bereiken van de leeftijd van drie jaar (11,96% voor vs 7,36% na). Vooral waar een indefiniert lidwoord

nodig is, wordt deze voor de drie jaar relatief een stuk vaker weggelaten dan erna (24,49% voor vs 11,59% na).

Er is geen significant verband gevonden tussen leeftijd en geslacht, $\chi^2(8) = 17,157$, $p = 0,091$, $V = .223$. In Tabel 5 is te zien dat niet-neuter voor driejarige leeftijd in 13,73% wordt gebruikt waar neuter gepast was. Andersom kwam dit in slechts .98% van de gevallen voor. Na de derde verjaardag wordt niet-neuter in 12,77% van de gevallen gebruikt waar neuter hoorde. Andersom kwam dit in 3,19% van de gevallen voor.

5. Conclusie

In dit onderzoek is aan de hand van een casusstudie een antwoord gezocht op de vraag: ‘Hoe ziet de ontwikkeling van het Nederlandse lidwoordsysteem eruit bij een vroeg-tweetalig (Engels-Nederlandse) kind in de leeftijd van twee tot drie jaar?’. De voornaamste bevindingen zullen in dit hoofdstuk gepresenteerd worden.

Uit de resultaten is gebleken dat leeftijd invloed heeft op de verwerving van definietheid van het lidwoord. Voor het bereiken van driejarige leeftijd werd het definiete lidwoord relatief vaker op correcte wijze gebruikt dan het indefiniete lidwoord. Na het bereiken van de leeftijd van drie jaar wordt een grote verbetering van het gebruik van het indefiniete lidwoord zichtbaar, terwijl het gebruik van het definiete lidwoord relatief vaker fout gaat. Het lijkt er dus op dat de verwerving van het definiete lidwoord eerder op gang komt, hoewel het indefiniete lidwoord makkelijker te verwerven lijkt. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het indefiniete lidwoord slechts één vorm bevat, terwijl het definiete lidwoord twee vormen kent. In hoofdstuk 6 wordt deze verklaring verder besproken.

Verder is gebleken dat leeftijd invloed heeft op het specifieke/niet-specifieke gebruik van het lidwoord; voor de leeftijd van drie jaar wordt het indefiniete lidwoord ongeveer evenveel in specifieke als in niet-specifieke contexten gebruikt. Na het bereiken van de leeftijd van drie jaar wordt het indefiniete lidwoord verreweg het meest in niet-specifieke contexten ingezet. Gebruik van het niet-specifieke lidwoord gaat relatief ook vaker goed dan gebruik van het specifieke lidwoord. Hieruit blijkt dat beide contexten mogelijk tegelijkertijd verworven worden, maar dat verwerving van het lidwoord in niet-specifieke context sneller gaat.

Ook heeft leeftijd invloed op presentatief gebruik van het indefiniete lidwoord. Voor de leeftijd van drie jaar is gebruik van het indefiniete lidwoord in presentatieve en niet-presentatieve context ongeveer gelijk. Na het bereiken van de leeftijd van drie jaar vindt er echter een flinke stijging in gebruik van het presentatieve lidwoord plaats. Gebruik van het presentatieve lidwoord gaat ook eerder goed. Er worden bij gebruik van het presentatieve lidwoord relatief minder fouten gemaakt dan bij gebruik van het niet-presentatieve lidwoord.

Uit de resultaten blijkt dat er weinig gebruik wordt gemaakt van een generiek lidwoord. Toch is er een verband gevonden tussen leeftijd en gebruik van het generiek lidwoord. Na het bereiken van de leeftijd van drie jaar wordt een generiek lidwoord ruim vier keer zo vaak gebruikt als voor de leeftijd van drie jaar. Er is niet één soort generiek lidwoord dat de voorkeur lijkt te hebben. Wel valt op dat ook het definiet meervoud gebruikt wordt als generiek lidwoord, hoewel dit grammaticaal niet correct is. Een voorbeeld hiervan is te zien in voorbeeld (37). De uiting in dit voorbeeld is generiek, omdat uit de context blijkt dat Kate van de interviewer had geleerd hoe ‘de visjes’ bewegen en dat hier nadoet. Dit gaat dus over ‘visjes’ in het algemeen, oftewel over een stereotype vis.

- (37) *Da(t) doe de visjes!
Transcriptie 030309, uiting 777

Als laatste blijkt uit de resultaten dat gebruik van het lidwoord voor het grootste deel overeenkomt met het gebruik van NT1-volwassenen, al zijn er wel degelijk verschillen. Zoals verwacht, wordt het gebruik van niet-neuter wat overgeneraliseerd. Opvallend is echter dat er ook gevallen zijn waarin neuter gebruikt wordt waar niet-neuter gebruikt had moeten worden, zoals te zien is in voorbeeld (38).

- (38) Ik ga dansen me(t) een krew op het boom.
Transcriptie 020900, uiting 763

Dit komt na het bereiken van de leeftijd van drie jaar ruim drie keer zoveel voor als ervoor. Het lijkt er dus op dat het neuter lidwoord later verworven wordt dan niet-neuter en dat er (tijdelijk) lichte verwarring ontstaat over het gebruik van het definiete lidwoord.

Uit dit onderzoek is gebleken dat een tweetalig Engels-Nederlands kind in de leeftijd van twee tot drie jaar het lidwoord in de meeste gevallen op correcte wijze gebruikt. Het syntactische gebruik van het lidwoord, oftewel het kiezen van het juiste lidwoord, gaat in ruim driekwart van de gevallen goed. Daarbij is gebleken dat zelfs wanneer een kind pas twee tot drie jaar oud is, de leeftijd invloed heeft op de manier waarop het lidwoord ingezet wordt: er was een duidelijke ontwikkeling zichtbaar in de verschillende semantische aspecten van het lidwoord, specificiteit, presentativiteit en genericiteit.

De ontwikkeling van het lidwoordsysteem door vroeg-tweetalige (Engels-Nederlandse) kinderen ziet er volgens dit onderzoek dus als volgt uit: correct gebruik van het indefiniete lidwoord wordt eerder verworven dan van het definiete lidwoord. Binnen het definiete lidwoord wordt niet-neuter duidelijk eerder verworven dan neuter. Binnen het indefiniete lidwoord wordt correct gebruik van niet-specifiek eerder verworven dan van specifiek en correct gebruik van presentatief eerder dan niet-presentatief. Het generiek lidwoord wordt op deze leeftijd nog nauwelijks gebruikt en er lijkt geen voorkeur te zijn voor een bepaalde vorm.

6. Discussie

In deze studie is aan de hand van een casusstudie gepoogd antwoord te geven op de vraag ‘Hoe ziet de ontwikkeling van het Nederlandse lidwoordsysteem eruit bij vroeg-tweetalige (Engels-Nederlandse) kinderen in de leeftijd van twee tot drie jaar?’. Om deze vraag te beantwoorden zijn transcripten geanalyseerd. Er is met name gekeken naar de volgende talige aspecten: definitieid, specificiteit, presentativiteit en genericiteit. Tijdens het analyseren van de transcripten was de leeftijd van drie jaar de scheidslijn. Hiervoor is gekozen, omdat doorgaans data van kinderen vanaf drie jaar wordt geanalyseerd in onderzoek naar lidwoordverwerving. Er wordt echter minder gekeken naar data van kinderen jonger dan drie jaar. Poulin-Dubois c.s. (2012) gebruikten drie jaar als grens tussen jonge en heel jonge tweetalige kinderen. Voor deze studie is besloten dezelfde grens te hanteren.

De resultaten van dit onderzoek komen grotendeels overeen met de in hoofdstuk 2 opgestelde verwachtingen. Zowel definitieve als indefinitieve lidwoorden worden op de leeftijd van twee jaar en zeven maanden al gebruikt. De verhouding tussen definitief en indefinitief blijft voor en na de leeftijd van drie jaar ongeveer gelijk: definitief wordt iets meer gebruikt dan indefinitief. Er zijn nauwelijks fouten gemaakt waarbij definitief of indefinitief overgegeneraliseerd werd. Een waarschijnlijke verklaring hiervoor is dat deze verhouding in het Nederlands simpelweg ongeveer hetzelfde is, oftewel dat in het Nederlands het definitieve lidwoord meer voorkomt dan het indefinitieve lidwoord. Een opvallend resultaat is echter dat indefinitief voor de leeftijd van drie jaar minder vaak op correcte wijze wordt gebruikt dan definitief, maar dat daarna een grote stijging plaatsvindt in correct gebruik van indefinitieve lidwoorden, terwijl het gebruik van definitieve lidwoorden wat achteruitgaat. Tevens komt na de drie jaar het neuter lidwoord steeds meer voor. Dit kan worden verklaard door het feit dat het definitief enkelvoud in het Nederlands twee vormen kent, en het indefinitief enkelvoud slechts een. Bij gebruik van indefinitief hoeft er dus niet te worden nagedacht over welke vorm er moet worden gebruikt, terwijl er door een stijging in gebruik van het neuter lidwoord bij definitieve lidwoorden juist tijdelijke verwarring ontstaat.

Zoals verwacht is gebruik van ‘de’ overgegeneraliseerd. Deze overgeneralisatie komt overeen met de literatuur en maakt dat het Nederlands duidelijk verschilt van andere talen, zoals Frans en Duits, waar het grammaticaal geslacht al op jonge leeftijd verworven wordt (Cornips & Hulk, 2008).

Uit de resultaten blijkt dat na het bereiken van de leeftijd van drie jaar een aanzienlijke stijging in het gebruik van niet-specifieke en presentatieve lidwoorden plaatsvindt. Dit komt overeen met de in hoofdstuk 2 opgestelde verwachtingen. Het is echter niet bekend of dit overeenkomt met de verhoudingen tussen specifiek en niet-specifiek lidwoordgebruik, en presentatief en niet-presentatief lidwoordgebruik in het volwassen Nederlands. Volgens Broekhuis en Den Dikken (2020a, 2020c) komen niet-specifiek en presentatief in het Nederlands vaker voor dan hun tegenhangers, maar de verhoudingen zijn niet bekend. Om hierachter te komen zal specificiteit en presentativiteit in het volwassen Nederlands in kaart moeten worden gebracht.

Zoals verwacht, wordt zeer weinig gebruik gemaakt van het generiek lidwoord. Een verklaring hiervoor is mogelijk dat er voor gebruik van generieke lidwoorden een bepaald soort gesprek nodig is, dat een twee- tot driejarige waarschijnlijk weinig tot nooit zal voeren, zoals een gesprek over stereotypen van dieren of diersoorten in het algemeen. Dit sluit niet aan bij de leefwereld van een twee- tot driejarige, die over het algemeen bestaat uit specifieke dieren of personen en niet uit diersoorten in het algemeen. In de gevallen waar wel een generiek lidwoord is gevonden, moest goed worden gekeken naar de context waarin het gesprek gevoerd werd; het was niet altijd direct duidelijk of het lidwoord inderdaad generiek was. Een voorbeeld van een dergelijke uiting is:

- (39) Wat zegt de xxx? gorilla
Transcriptie 021013, uiting 32

Volgens deze studie is er in bovenstaande uiting sprake van een generiek lidwoord, omdat er voorafgaand aan deze uiting niet over een gorilla gesproken werd en er geen indicatie was van een specifieke gorilla waarover deze vraag kon gaan. De vraag lijkt dus te betekenen: ‘Wat voor geluid maakt een stereotype gorilla?’.

De meestgemaakte fout was voor zowel definiëte als indefiniëte lidwoorden het weglaten van het lidwoord. Dit komt volledig overeen met de verwachting en met de fases van lidwoordverwerving van Hulk en Cornips (2006). Daarbij vindt na het bereiken van de leeftijd van drie jaar een duidelijke stijging van gevallen van *speech borrowing* plaats: *speech borrowing* is na de derde verjaardag bijna verdubbeld ten opzichte van de periode voor drie jaar. Dit is een opvallend resultaat. Een mogelijke verklaring hiervan zou kunnen zijn dat Kate vanaf haar derde meer tijd doorbrengt met haar Engelsprekende moeder. Wanneer gekeken wordt naar de transcripten lijkt dit echter niet het geval te zijn. Sterker nog: uitgaande van de transcripten brengt Kate vanaf drie jaar meer tijd door met haar Nederlandse vader dan voor het bereiken van de leeftijd van drie jaar.

De uitkomsten van deze studie zouden kunnen worden gebruikt om in kaart te brengen hoe de vroege lidwoordverwerving van Engels-Nederlandse tweetalige kinderen eruitziet. Dit kan ouders en docenten van deze kinderen helpen hen goed te begeleiden door van tevoren te weten welke mogelijke valkuilen er in de lidwoordverwerving liggen en waarom bepaalde fouten worden gemaakt. Zo kunnen ouders en docenten bijvoorbeeld bijsturen in hun begeleiding van deze kinderen.

De conclusies van dit onderzoek kunnen echter niet worden gegeneraliseerd. Omdat van slechts één kind transcripten zijn geanalyseerd, kan aan de hand van dit onderzoek niets geconcludeerd worden over de lidwoordverwerving van andere Engels-Nederlandse, vroeg-tweetalige kinderen. Daarbij komt dat uitingen die voor deze studie zijn geanalyseerd slechts een korte tijdspanne van negen maanden beslaan. Desalniettemin zijn de resultaten van dit onderzoek interessant en nodigen ze uit tot vervolgonderzoek.

Het zou interessant zijn dit onderzoek op grotere schaal uit te voeren door naar meerdere kinderen van deze leeftijdscategorie te kijken. Op die manier kan de lidwoordverwerving van dergelijke jonge Engels-Nederlandse tweetaligen beter in kaart worden gebracht. Daarbij zou een onderzoek over een langere tijdspanne kunnen leiden tot beter inzicht in de verwerving van het Nederlandse lidwoordsysteem. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn te kijken naar kinderen in de leeftijdscategorie van één tot en met zes jaar in verband met de fases van lidwoordverwerving volgens Hulk en Cornips (2006). Ook een onderzoek naar de Nederlandse lidwoordverwerving door jonge tweetaligen vanuit andere talen dan het Engels kan nuttig zijn. Naast het feit dat het interessant is te onderzoeken of de andere taal de lidwoordverwerving anders beïnvloedt dan het Engels, zoals Cornips en Hulk (2008) suggereren, kan inzicht in de manier waarop de talen elkaar beïnvloeden leiden tot betere begeleiding van jonge tweetalige kinderen. Het kan ouders of docenten helpen begrijpen wat ze het best kunnen doen als een kind op dit gebied een achterstand oploopt.

Referenties

- Armon-Lotem, A., & Meir, N. (2019). The nature of exposure and input in early bilingualism. In A. De Houwer & L. Ortega (Eds.), *The Cambridge handbook of bilingualism* (pp. 193–212). Cambridge University Press. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/57108383/2019_-_Armon-Lotem_Meir_-_The_Nature_of_Exposure_and_Input_in_Early_Bilingualism.pdf?1533056557=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DChapter_11_The_Nature_of_Exposure_and_In.pdf&Expires=1619431521&Signature=OEdfaLdwQU3j1EcEi2LRoIDu1QlWi9BOPjxqL1zRjDSWQ9vjUCZfu9epSpPhDIbyXHWc6bbIgx3kSMwMzkSwONiu2nRFJNabmGzT7vKpaPq17bGxJuyzmzDyoATRFdw~KdIvym~WdONb2BRTp557kG2zEaLr4Xy62CgdiE2HcsnwATqEpRJmZRcJsD2INQX10KosLwDajuGewBI0XiMOTVyTuc6A7hXSFts1iFW0f7GHk2GrePBmHfSzQ2S0TrbCGWIRfJxKIR0TmiZ1nNOXH-shqvUMtiV9blgwCjzfYj2MYfRKgPrCAnfSXmwyBISiJo6w9Apc3FiC5p8w6XOfrg_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Bennis, H. (2000). Non-verbale projecties. In *Syntaxis van het Nederlands* (1st ed., pp. 129–151). Amsterdam University Press.
- Bloomfield, L. (1984). *Language* (Reprint ed.). University of Chicago Press.
- Broekhuis, H., & Den Dikken, M. (2020a, May 14). *Definiteness and indefiniteness*. Taalportaal. https://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax_Dutch_np_n5_nouns5_Determiners.5.1.1.2.xml#_Toc416348800
- Broekhuis, H., & Den Dikken, M. (2020b, May 14). *Genericity*. Taalportaal. https://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax___Dutch_np_n5_nouns5_Determiners.5.1.1.5.xml#_Toc416348803
- Broekhuis, H., & Den Dikken, M. (2020c, May 14). *Specificity and non-specificity*. Taalportaal. https://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax_Dutch_np_n5_nouns5_Determiners.5.1.1.3.xml#_Toc416348801
- Broekhuis, H., & Den Dikken, M. (2020d, May 14). *The core meaning of the articles*. Taalportaal. https://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax___Dutch_np_n5_nouns5_Determiners.5.1.1.1.xml#_Toc416348799
- Byers-Heinlein, K., & Lew-Williams, C. (2013). Bilingualism in the Early Years: What the Science Says. *Learning Landscapes*, 7(1), 95–112. <https://doi.org/10.36510/learnland.v7i1.632>
- Cornips, L., & Hulk, A. (2008). Factors of success and failure in the acquisition of grammatical gender in Dutch. *Second Language Research*, 24(3), 267–295. <https://doi.org/10.1177/0267658308090182>
- Cuza, O. S. A. L. A., & Guijarro-Fuentes, P. (2018). The characterization of bilingual first language acquisition. In *Language acquisition and contact in the Iberian Peninsula* (pp. 162–164). Walter de Gruyter.

- De Houwer, A. (1987) *Two at a Time: An Exploration of How Children Acquire Two Languages from Birth*. Unpublished doctoral dissertation, Vrije Universiteit Brussel.
- De Houwer, A. (1990). *De Houwer Bilingual Corpus* [Dataset].
<https://childes.talkbank.org/access/Biling/DeHouwer.html>
- Houwer, A. (2006). *Acquisition of Two Languages: A Case Study (Cambridge Studies in Linguistics)* (1st ed.). Cambridge University Press.
- Grosjean, F. (1989). Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. *Brain and Language*, 36(1), 3–15. [https://doi.org/10.1016/0093-934x\(89\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0093-934x(89)90048-5)
- Hoffmann, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. Longman.
https://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=NFugBAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=bilingualism&ots=bhe8oVofzY&sig=U-trqgysPWN4OVKDBhcw3UNvbtA&redir_esc=y#v=onepage&q=bilingualism&f=false
- Hulk, A., & Cornips, L. (2006). External and Internal Factors in Bilingual and Bidialectal Language Development: Grammatical Gender of the Dutch Definite Determiner. In *L2 Acquisition and Creole Genesis. Dialogues*. (pp. 355–378). John Benjamins Publishing Company.
<https://pure.knaw.nl/ws/files/458390/2006Corn&Hulk-genderbilacq-Lefebvre.pdf>
- Kuiper, R. (2021, March 1). ‘Dat mijn woorden hem zo veel pijn hadden gedaan, besepte ik pas tien jaar later.’ *de Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/mensen/dat-mijn-woorden-hem-zo-veel-pijn-hadden-gedaan-besepte-ik-pas-tien-jaar-later~b643f358/>
- Kupisch, T. (2018). Introduction: Recent developments in early bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21(4), 653–655. <https://doi.org/10.1017/s1366728918000548>
- Lleó, C. (2006). *Interfaces in Multilingualism: Acquisition And Representation (Hamburg Studies on Multilingualism)*. John Benjamins Publishing Company.
- Meisel, J. M. (2016). Early child second language acquisition: French gender in German children. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21(4), 656–673.
<https://doi.org/10.1017/s1366728916000237>
- Poulin-Dubois, D., Bialystok, E., Blaye, A., Polonia, A., & Yott, J. (2012). Lexical access and vocabulary development in very young bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 17(1), 57–70. <https://doi.org/10.1177/1367006911431198>
- Rozendaal, M., & Baker, A. (2006). “Oeh, Dat Is Een Koekje.” *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 75, 29–39. <https://doi.org/10.1075/ttwia.75.04roz>
- Snape, N. (2019). The Acquisition of Articles: The Story So Far. *Second Language*, 18, 1–18.
https://doi.org/10.11431/secondlanguage.18.0_7
- Unsworth, S. (2008). Age and input in the acquisition of grammatical gender in Dutch. *Second Language Research*, 24(3), 365–395. <https://doi.org/10.1177/0267658308090185>

Van Emmerik, J., van Hout, R., van de Craats, I., & Klatter-Folmer, J. (2009). "Het" gaat niet vanzelf. De verwerving van het genus door dove volwassenen en horende tweedetaalleerders. *Taal En Tongval*, 61(1), 188–226. <https://doi.org/10.5117/tet2009.1.vane>

Wei, L. (2007). *The Bilingualism Reader* (2nd ed.). Routledge.
https://books.google.nl/books?hl=en&lr=&id=nGIPEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=bilingualism&ots=IOdMeyE2D&sig=ofbrsO-MphQKJiuEokN8VX0jC1I&redir_esc=y#v=onepage&q=bilingualism&f=false

Bijlage 1: Transcripten

020712

26: ik (.) gij ook nie(t) wan de vliegtuig ook.
 68: een pelikaan!
 80: een beaker.
 82: een beker.
 112: ik ga op de draad.
 125: een (.) bompa.

020717

8: ik val van de vloer.
 50: nee (.) met de train.
 52: met de trein.
 57: ik stap uit op de garage.
 68: ik wil naar de (.) de week xxx.
 81: pleister!
 90: ik heb naar de stoel gedaan.
 92: ik ben naar de stoel (.) naar de stoel + ...
 100: ja (.) een beetje.
 108: neuzeke
 110: bollekes!
 151: ik wil ook een kussen.
 152: ik wil ook een kussen om te zitten.
 153: ik wil een yellow one.
 159: emmertje van de seaside
 171: en de (.) en de zand is (.) en de zand is water!
 182: huizen niet.
 186: ik ga aan de kussen slapen.
 212: ik ben (.) ben met de iceshow + ...
 220: en de madammen zijn pezant.
 225: da(t) (i)s een bloes van mama.
 226: da(t) (i)s een dress van papa.
 230: this is een bloes van papa.
 233: een bloes van mama en een hemd van papa.
 257: da(t) (i)s een dress.
 261: ik heb (ee)n suit also
 270: hier de sandalen.
 274: ik heb streepjes.
 277: een bloes!
 279: da(t) (i)s nie(t) een rok (.) da(t) (i)s een dress (.) allee (.) allee (.) dress.
 281: ik heb iceshow gezien.
 291: dat is een streepje.
 306: blauwe bloem
 336: i think (.) da(t) (i)s nie(t) een blauwe bloem.
 337: i think dat s een blauwe bloem.
 349: van de garbage.
 362: nee (.) jij mag aan de stoel zitten.
 369: ik heb een nieuwe place to sit en also zetel.
 370: ik wil ook (ee)n zetel
 374: ik ga aan de zetel zitten.
 376: ik heb black shoes.
 386: de kussens is zzzzzz.
 410: de kussens have nie(t) zzzzzz (.) neueueu.
 429: ik ben wandelen in (he)t bos.

431: ik zie boading in (he)t bos/
 432: ik zeg ik ga boaden in (he)t bos.
 433: ik ga in de boot.
 434: ik ga op de vijver.
 438: en een (tr)ein.
 472: da(t) (i)s een vlam.
 495: een zakdoek mama!
 543: die (.) die gaat op het glas.
 568: jij mag nie(t) (.) nie(t) de kussen back mama.

020808

13: in de boot zitten.
 14: en de boot is + ...
 15: met de toettoet in de boot.
 20: zwemmen in (he)t water.
 22: Kate aan de seaside.
 30: een kussen op paard.
 33: op het paard.
 40: paard liket taart.

020900

4: de leeuw gaat het koken
 9: de leeuw weent!
 11: de leeuw weent!
 12: de leeuw gaat de poede(n).
 24: de leeuw gaat koke(n).
 30: de leeuw gaat +...
 45: de leeuw slaapt.
 47: u mag de leeuw nie(t) wakker make(n)!
 58: hier is de tijger.
 65: jij bent een leeuw!
 69: ga bij bij bij bij de andere leeuw.
 82: daar komt nog een leeuw.
 84: de leeuw gaat in bed.
 95: nie(t) de tijger vange(n)!
 96: nie(t) de tijger vange(n)!
 119: nee rozijntjes zijnen.
 125: de tijger gaat ook slape(n).
 131: de leeuw gaat wene(n).
 138: en nu de leeuw (.) slaapt de leeuw.
 139: hier is nog een leeuw.
 143: ik ga naar de andere bed nu.
 150: de leeuw gaat vliegen.
 154: in de keuken.
 196: der is de mama nu al.
 198: de mama is nu hier.
 201: ik em de mama.
 205: de mama gaat ook (.) de leeuw gaat ook slapen.
 236: oogjes toe (.) hee!
 238: hier is de mama nu al!
 243: gij bent nie(t) de mama.
 245: mama gaat koken!
 259: <neeuw> [?] (.) ik em nog leeuw.
 285: ik ben een leeuw!

- 288: oogjes (.) en ik ook (.) en ik.
 290: ik heb een kerstboom!
 302: de leeuw gaat nu slape(n).
 310: en nu gaat de leeuw nu slape(n).
 317: hij doet (.) met de gordijn (.) nu (.) weg.
 323: nu doet de leeuw nu dit.
 328: de schoen moe(t) nu +...
 369: da(t) (i)s snoepkes zijn.
 377: lekkere snoepkes.
 380: hier valt de leeuw nu al.
 382: de leeuw gaat nu ook nog vallen/
 426: xxx in de pudding legge(n)!
 449: de leeuw gaat in de deur.
 458: in de keuken nie(t) moe(t) koke(n)!
 475: en de leeuw hij is nu wakker.
 479: wat doet nu de leeuw?
 519: nie(t) de (.) leeuw wakker + ...
 528: de leeuw is nu al ziek.
 552: hij gaat nu in (.) in (.) uit het bed!
 564: de leeuw kan nie(t) <ok> [?].
 566: de leeuw is nu een +...
 573: ik kan nu de (.) nu (.) heel de bed.
 585: de leeuw is nu.
 598: de leeuw past toch wel
 610: hij gaat (.) gaat (.) een vogel schieten!
 617: de leeuw gaat nu nu nu nu schieten!
 622: die schoen moet in de boom!
 656: hij moet schieten de vogel.
 668: ik ga nu in de hoek nu gaan.
 676: ik ben in den hoek nu al en ik ben nie(t) leeuw.
 701: de leeuw xxx
 702: da(t) (i)s de leeuws bed nu al.
 705: xxx een groot bed (.) nee (.) da(t) moet <me> [?] niet +...
 760: ik (h)eb nu xxx een boom xxx
 763: ik ga dansen me(t) een kreuw op het boom.
 771: xxx nie(t) xxx nu al (.) de vogel moe(t) al (.) al (.) de vogel zit er tussen.
 773: de vogel zit nu +...
 775: ik moe(t) de vogel nu al zoeke(n)!
 779: in de lucht.
 787: in de lucht.
 819: de leeuw hij is nu (.) nu is nu schiete(n) ze!
 821: ik moe(t) iets (.) een vogel schieten!
 835: ik (.) i jij de paraplu een(s) open doen?
 848: xxx toch nie(t) achter de deur!
 861: een (.) een vogel.
 869: ik ga pannenkoeken make(n)!

021005

- 215: ik ben in de lucht!
 217: in de moolen!
 219: ik ga in de molen!
 316: een vis!
 318: een vis!

323: waar 's de vis nu al?
 342: waar is de vis nu!
 408: en nu gaat de vis nu xxx/
 439: waar is de vis nu?
 463: waar is de vis?
 473: waar 's de vis nu/
 486: waar 's de vis?
 493: de vis gaat nu zwemmen.
 495: xxx de vis nu?
 496: de vis gaat in het water!
 500: de visjes!
 502: nu gaat de kleine visjes.
 504: ja (.) ben jij een vis?
 505: klein visje?
 506: xxx een klein visje!

021013

2: oven af doen he?
 32: wat zegt de xxx? gorilla
 47: de kikker.
 69: ik heb ook een nootje.
 75: een kang+ ...
 80: kangeroe!
 84: in de zoo!
 100: bulldog
 117: wat doet de aapje nu?
 126: waar is (.) waar is de neus.
 245: een ringetje.
 258: ik heb een red ringetje.
 297: een speldje.
 349: op de grote grote paard!
 355: en aan de olifant
 357: en nie(t) aan de k(r)okodil.
 371: ik reed aan de olifant!
 428: ik heb een kleine buik!
 434: ik heb een dik buik is full (.) full of snoeps!
 436: fill of snoeptjes!
 447: ik kan ne grone maken hee!
 487: ik doe dat uit uit de (h)ond!
 526: waar de kikker?
 530: zie ik de kikker?
 536: de (h) ond moe(t) (h)em zoeken hee?
 563: de hond gaat hem zoeke(n)!
 571: hij gaat nu aan de hond,
 585: we gaan naar de living.
 611: daar is de appelsap.
 614: kun (.) kun kun ne kikker der onder?
 616: kan de kikker der onder spele(n)?
 664: kleine beetje hee!
 673: en nu gaat (.) gaat de kikker weg with the hond!
 679: ze gaan naar de park.
 689: hier is nog een vogel!
 693: een vogel!

695: vogel.
 697: vogel.
 725: en de kangeroe gaat er bij.
 731: de kanger (.) kan ook zitte(n).
 755: die gaat mee with de (h)ond.
 757: in (he)t park.
 762: daa(r) kom wij naar de kikker!
 764: hij gaat ook naar de park.
 783: en hij gaat naar de park with de dieren.
 805: wij gaan naar de park!
 816: de kikker moe(t) ook mee!
 823: en hier kan de kikker ook komen ze?
 860: kangeroe.
 884: hij staat in de park!
 893: ze slapen in de zon!
 921: diere(n)tuin!
 959: zij gaan al in de park.
 975: een klein oor.
 977: kleine neus!
 980: een mond.
 986: kleine tongetje.
 1017: kleuren hee.
 1036: wij valt in de bed!
 1040: hij slaapt in de bed van (he)t park!
 1196: een vis!
 1201: waar is de vis?
 1272: awar is de (h)aan?
 1298: ik ga aan de deken.
 1334: nee da(t) (i)s de (h)aan.
 1346: de kip!
 1347: kip!
 1349: ik heb (.) ik em ook een kip.
 1351: hij geeft mij (.) hij gaart de kip nu binne(n) +...
 1366: een pop.
 1379: wa(t) gaat de (h)aan doen/
 1391: da(t) (i)s de doos!
 1397: ze gaan in (h)et huis.
 1412: gaat in het (h)uis!
 1430: daar gaat de (h)aan!
 1432: hier gaat de (h)aan!
 1436: kameel valt.
 1445: dioe gaat ook in de (h)uis!
 1464: ee(n) stalletje.
 1465: stalletje
 1481: de kameel valt.
 1497: de lamp is off.
 1501: de lamp is af.
 1503: waar is de lamp?
 1533: kikker!
 1556: ik ke(n) (.) ik ken ander liedje zinge(n)!
 1579: in de lucht!
 1595: kleine broekie.
 1623: waar is de (h)aan?
 1642: daar gaat de popke.

021028

43: spiegel.
 46: spiegel!
 60: neu da(t) (i)s dokter
 86: op het bed.
 89: bome(n)!
 91: bladere(n) van de bome(n).
 103: en dat is ook een gordijn.
 110: da(t) (i)s gordijn.
 114: nog een kaart.
 158: letters!
 169: da(t) (i)s letters.
 172: letters
 229: ooievaar.
 270: nog ^e'^e(ee)n (.) nog een song.
 277: nog een liedje!
 278: nog een liedje!
 281: nee (.) da(t) nie(t) (.) nog een liedje.
 326: gaan we (.) aan de teevee nu.
 328: nee da(t) (i)s de moezik.
 330: ken jij de muziek doen?
 500: de (h)aan!
 502: ja (.) waar is de (h)aan?
 506: waar gaat de (h)aan?
 699: put it nog (.) een deken!
 704: een deken!
 707: een deken!

021114

24: ik wil een pen pakke(n) + ///
 55: wil jij nog een beker?
 57: wil jij nog een beker?
 60: hier is een beetje voor mij + ...
 79: een leeuw!
 83: is da(t) leeuw?
 96: heeft ne langen staa(rt) mijne.
 106: poessie!
 130: een neus
 135: neus!
 138: een mond!
 175: dat is een lamppost!
 177: een lamppost!
 179: een lamppost!
 193: een kleine bloemetje gedaan!
 196: look (.) de kindje heeft ne xxx straat.
 202: da(t) kindje gaat aan de boom klimme(n)
 205: die kinneke tekene(n) make(n) in de boom.
 207: tekene(n) make(n) in de boom.
 254: ow (.) een lepel lepel lepel lepel
 281: nog een beetje?
 337: kleintje?
 367: een beet?
 371: xxx de soep doen he.

374: ik doe da(t) rijst in de soep?
 399: xxx banaan.
 448: de kikker.
 479: pitje!
 563: de katte (.) hier!
 572: en op de muur.
 574: de deur open doen voor hem.
 585: een blue thing!
 599: nee (.) da(t) (i)s de varken!
 601: dat is de koe!
 609: da(t) (i)s nie(t) de haan hee?
 612: koe.
 620: een klein lammeke!
 622: da(t) (i)s ook kleim lammeke!
 628: ze zijn hier uit de klein huis hee!
 636: xxx de dieren he (.) daar he?
 639: de lammekes
 643: biggetje.
 646: en de deur toe doen!
 662: de pig ook!
 665: een koe!
 669: en da(t) (i)s de koe ook!
 674: xxx beer!
 680: de horse!
 683: schaap!
 687: de kattepoes!
 719: da(t) (i)s ook een duck!
 725: nee een paard!
 730: de (h)aan.
 737: er zijn iemand in de huis hee!
 740: de kat is + ...
 744: de kleine pikkekes
 751: de ander pikkelke!
 754: o (.) de lammeke!
 756: de (h)uis (.) (h)uis gaat over de beerke!
 774: de struik mag nie(t)!
 776: nee da(t) (i)s een boom!
 780: nee da(t) (i)s een boom!
 782: da(t) (i)s een boom!
 785: da(t) (i)s een boom!
 796: een boom!
 799: en da(t) (._ da(t) (i)s een kerstmistree.

030006

4: hij gaat pijamas bring!
 6: pijamas!
 81: in de kitchen.
 88: in de kitchen ik zei!
 200: op de been ook!
 212: da(t) (i)s een (h)art hee?
 214: 's een (h)art!

030011

106: ik valt in (he)t water!

107: ik valt in de sneeuw!
 137: de poes loopt ook in (he)t water!
 191: en wen de schrijfmachientjes doen just xxx nie(t) pijn.
 198: ze zitten in (he)t water!
 292: ik ook een spoon.
 303: ik heb zo (.) groot (.) big buik!

030017

10: take the red one (.) de rode schop!
 17: poemp in de put!
 20: op de berg
 21: druive(n).
 258: maar da(t) (i)s voor de thee!
 275: hier is soep.

030106

29: ik zit in (he)t bad!
 38: maar alleen aan de seaside aan de weekend.
 40: in de weekend!
 42: zandkastelen
 59: maar donder was weg.
 61: donder was daar nie(t).

030112

5: zijn de bloeme(n).
 10: wij gaan naar Engeland met een groot boot!
 22: belly buik.
 24: nagelbuik.
 54: nee nee (he)t was (he)t was een beetje te koud voor het water.
 215: als de Muppets zijn gedaan!
 217: als de Muppets zijn gedaan (.) ja.
 220: filmke

030118

347: noe noe (.) naar de tram en da(t) was (.) was een groot (.) groo (.) grote stick!
 394: ik heb van de par (.) park xxx.
 515: waar is de playgroup?
 558: e(n) (.) en (he) t was (.) (he)t was al aan het kamer (.) aan mama's kamerdeur gestop en ik wil het (.) eh (.) deun +...

030126

174: <waar> [?] de kat?
 176: de ezel.
 180: da(t) (i)s nie(t) de ezel (.) da(t) (i)s de koekelkoe!
 184: de haan.
 187: de hond!
 194: de ezel.
 247: de vloer.
 341: nog in de knoop!
 342: nog in de knoop!
 345: in de knoop!
 377: voete(n).
 380: teen (.) teentjes.

551: (i)k heb paardestaart.
1686: aa de kapper.

030207

86: de slang die <gaap> [?] er op!
169: aardbeien.
175: aardbeie(n) xxx.
220: in klein klein stuks.
229: dat is te een klein stukje xxx.
232: da(t) moet in kleine stukjes
254: kindje (.) jij moet in mond stukjes doen.
255: mond.
256: mondstukjes (.) ok?
266: en ik ga jij een ander <stuk> [?] hebben en ik da(t)/
340: wilt jij nog een a strawberrie (.) a st (.) ehm +...
370: jij mag (.) ook een andere strawberrie hebben hee!
408: maa(r) me(t) (.) met al de (.) de (.) de kindjes.
416: kindjes.
439: (i)k wil ook ee(n) koekiet.
467: op (.) op de wieleke?
469: op (.) de grote wiel.
516: de gr (.) grote paardjes.
523: ik kan ook ook op een een (.) eh (.) een klein dingetjes op om op eh (.) a(ls) (.) a(ls) (.) a(l)s de paardjes zijn ze op eten hee?
542: wij (h)ebbe(n) niets voor de paardjes ze.
861: en dan nog een kleintje.
922: da(t) moed in de pot.
944: in de thee ze!

030309

22: ee(n) puzzel make(n).
55: Annick (.) mit kom (.) kom met mij naar de study gaan.
73: da(t) (i)s de soep.
74: de soep ga koke(n).
106: n (.) en ook andere groente(n).
109: wortelkes ook hee.
132: (d)a's nie(t) voor de soep hee?
202: ja da(t) is (he)t soep.
267: ee(n) gele lepel (.) en ik heef een rood sp (.) een rood lepel.
278: wolke(n)?
400: al de kindjes waren op de Flandria!
401: al de kindjes van de school.
421: de schip gaat boeoe!
477: ja da(t) ik (.) in een ander kop doen.
501: ja da(t) ik (.) in een ander kop doen.
652: naar de living.
678: fruitsap ook in de soep!
680: fruitsap deedde ik ook in de soep!
713: ee(n) lepel.
743: als (.) als (.) als de (.) eh (.) poesetjes gaan rond (.) dan dan kan ik nie(t) gaan hee?
750: op de (.) de (.) op de plank hee!
777: da(t) doe de visjes!
780: da(t) moet (.) doet de &v (.) de visjes!

822: papa ik wil (.) wil de kaart voor de Flandria!
 826: nee nee ik zie (.) maar die 's op (.) op de counter in de keuke(n)!
 829: op de counter.
 896: wot is een drama?
 911: xxx neus.
 924: nee da(t) (i)s nie(t) nagelneus da(t) (i)s alleen de navel!
 989: telefoon ziek wo.
 1089: Ga je naa(r) naa(r) naar de keuke(n)!
 1269: maar appels vallen van de bomen.
 1274: tomat toch ook valle(n) van de bome(n)!
 1292: want het groeit aan de grond!
 1294: groeit aan de grond.
 1295: corren groeit daai aan de grond hee?
 1297: corn groeit aan de grond.
 1308: onder ee(n) boom.

030316

57: een snoepje.
 144: een beetje blauw en een beetje blond en een beetje (.) en een beetje geel en eh +...
 146: en een beetje pink!
 148: en een beetje oranje!
 150: en een beetje rood!
 152: een een beetje blauw!
 197: eh (.) wa(t) (.) water zij(n) (.) zijn de schoenen van Annick?
 244: jij leest een boekje!
 261: maar maar a(l)s ik in (he)t school ben (.) dan zing ik.
 305: aan de Mechels (.) Mechelsesteenweg!
 376: de zon is daar nie(t).
 379: onder de wolken.
 405: wie zit daar nu daar op de grond?
 509: da(t) (i)s da(t) (i)s dessert en jij mag een spoon ook uit.
 523: nee (.) da(t) (i)s een witte pan!
 579: zij is (.) maar maar daar is ook een ander Annick hee?
 584: nog een andere Darius ook ze!
 604: maar mam is nu al (.) op tijd (.) en en ze zoek een present voor mij.
 608: een geschenkje.
 613: en ze heeft dat (.) maar ze vinde (.) ee(n) klein dingetje gekocht.
 640: 's een (h)and!
 645: witte hande(n).
 691: en daar slapen op de boot!
 696: maar de boot (.) maar daa(r) is het donker de boot.
 701: &e (.) en (.) en wij slapen op de boot.
 704: slapen op de boot.
 708: ik (.) maar ik had laten een klein bedjetje.
 738: &e (.) en wij hebben een nach(t)boot!
 746: &e (.) en en ehm (.) en (.) en papa zal aan een andere boot zijn.
 854: alleen de vlees hee!
 856: ewa alleen de vlees doen!
 858: alleen de vlees op ete(n).
 904: nee we moeten da(t) in de living spele(n)!
 937: ik wil (.) ik wil een ball spelen!
 1437: papa ik wil de schoenen +...
 1593: nee jij moet da(t) (.) eh (.) wij moete(n) da(t) op de karpijt zette(n)!

1596: die vaas op de karpijt zette(n)!

1598: alleen de vaas op de karpijt zet +...

1602: nee nee (.) &i (.) &i (.) ik moe(t) (.) ik wil (.) bedoel dat dit vaas moet op de karpijt &st .